

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ทักขา

เมื่อพญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้น พบความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องทิศ แต่ละทิศสะท้อนถึงความหมายที่แฝงอยู่ซึ่งมีทั้งความเป็นสิริมงคลและไม่เป็นมงคล พญามังรายได้ให้ทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นจุดเริ่มของการสร้างกำแพงเมือง กล่าวคือตำแหน่งศรี ตกที่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ จึงเริ่มสร้างกำแพงเมืองจากมุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ตามที่ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวว่า "หื้อตั้งแรกสร้างแปลงลัพพทั้งมวล แรกซุดคือก่อปราการเวียงหนอฮ้านก่อนกระหวัดหนทักขินแควรดอดทั้งสี่ด้าน" (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 2543 : 47) โดยพญามังรายอาศัยนิมิตว่าเห็นพญาหนูเผือกและบริวาร 4 ตัวอาศัยบริเวณโคนต้นนิโครธด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือนี้ บริเวณนี้จึงได้ชื่อว่า แง่งศรีภูมิ ปัจจุบันแก่งศรีภูมิเป็นศรีเมือง มีต้นไม้ศรีเมืองคือต้นไทรหรือต้นรูง แทนต้นนิโครธที่ถูกพระเจ้าติโลกราชทำลายลง

ความเชื่อเรื่องความสัมพันธ์ของทิศต่าง ๆ หรือทักขา มีความเกี่ยวข้องกับวิชาโหราศาสตร์ของชาวล้านนาโบราณ ที่ให้ความสำคัญต่อดาวเคราะห์ 8 ดวง (คือดาวเคราะห์ประจำวันทั้ง 7 รวมกับวันพุธกลางคืนคือราหูอีก 1) โดยกำหนดคุณและโทษ 8 ประการ ลงไปแบบหมุนเวียนได้แก่บริวาร อายุ เดช ศรี มูละ อุตสาหะ มนตรี และกาลกิณี ความเชื่อเรื่องทักขาเมืองนั้นไม่ได้แสดงเรื่องการสร้างศูนย์กลาง แต่เป็นการอธิบายถึงความสัมพันธ์ของพื้นที่ เป็นปัจจัยของการเลือกกำหนดฐานะของพื้นที่ (สรสวดี อ่องสกุล, 2544 : 124-129) สำหรับทักขาเมืองเมืองเชียงใหม่กำหนดให้ทิศเหนือ

	ประตูช้างเผือก	เดชเมือง
ทิศใต้	ประตูเชียงใหม่	มนตรีเมือง
ทิศตะวันออก	ประตูท่าแพ	มูลเมือง
ทิศตะวันตก	ประตูสวนดอก	บริวารเมือง
ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ	แก่งศรีภูมิ	ศรีเมือง
ทิศตะวันออกเฉียงใต้	แก่งคะทำ	อุตสาหกรรมเมือง
ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ	แก่งหัวลิน	อายุเมือง
ทิศตะวันตกเฉียงใต้	แก่งกู่เรือ	กาลกิณีเมือง

และยังมีประตูผี คือ ประตูสวนปรุง ไกลแก่งกู่เรือ

เมืองแต่ละเมืองก็จะมีทักษาหรือทิศสำคัญของเมืองไม่เหมือนกัน โดยบ้านเรือนในกำแพงสี่เหลี่ยมของเมืองเชียงใหม่สันนิษฐานว่าแบ่งออกเป็นเขตต่าง ๆ โดยอาศัยความเชื่อเรื่องทักษาเมือง

เขตพระราชวังหรือที่เรียกว่า หอค้า นั้นตั้งอยู่บริเวณหรือชัยภูมิที่เป็นมงคลได้แก่ อายุเมือง (แจ้งหัวลิน) เดชเมือง(ประตูช้างเผือก) และศรีเมือง(แจ้งศรีภูมิ) โดยพระราชวังหรือเวียงแก้วและวัดในเวียงแก้วคือวัดสุทธาวาส ปัจจุบันคือที่ตั้งของวิทยาลัยเทคนิคเชียงใหม่อยู่บริเวณอายุเมือง เจ้านายจะสร้างคุ้มในบริเวณด้านเหนือของเมืองถึงศูนย์กลางเมืองคือสะดือเมือง

ทิศเหนือสำหรับเมืองเชียงใหม่ เป็นทิศมงคลเพราะหัวเวียงอยู่ทิศนี้ ดังนั้นเมืองเชียงใหม่จึงถือว่าทิศเหนือมีความสำคัญมาก กษัตริย์เมืองเชียงใหม่เมื่อกระทำพิธีราชาภิเษกจะเสด็จเข้าเมืองทางประตูหัวเวียงคือประตูช้างเผือก หอค้าและคุ้มที่อยู่ภายในเวียงก็จะค่อนไปทางทิศเหนือ ความเชื่อนี้ทำให้การตั้งถิ่นฐานมีความหนาแน่นทางทิศเหนือ

ทิศตะวันออกคือ มุลเมือง ปัจจุบันคือบริเวณประตูท่าแพ เป็นประตูหน้าเมืองเชียงใหม่ในอดีตเป็นที่ตั้งตลาดคือตลาดเชียงเรือก บริเวณนี้เหมาะสมกับการค้าขายและการคมนาคม จึงมีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นของชาวเมืองบริเวณถนนท่าแพ ถนนช้างม่อย

มุมเมืองทิศตะวันออกเฉียงใต้ หรือแจ้งคะท้าว เป็นอุตสาหเมือง ประตูเชียงใหม่เป็นมนตรีเมือง บริเวณตั้งแต่ศรีเมืองถึงมนตรีเมืองเป็นที่อยู่อาศัยของขุนนาง ไพร่เมือง

ทิศใต้ตามความเชื่อแล้วเป็นทิศที่ไม่เป็นมงคล ความไม่ดีไม่งามจะถูกนำมาไว้ทางทิศใต้ เช่น เป็นเส้นทางออกของคนตาย โดยกำหนดให้ออกประตูแสนปุงและประตูหายยา มุมเมืองทิศตะวันตกเฉียงใต้เป็นกาลกิณีเมือง หรือแจ้งกูเรือก เป็นบริเวณอัปมงคล เป็นที่เขตที่ที่คุมขังนักโทษ มีประตูสวนปุงซึ่งเป็นประตูสำหรับนำศพออกจากเมืองไปเผานอกเมือง และทางทิศตะวันตกมีประตูสวนดอกถือเป็นเขตป่า เป็นดินแดนอรัญญิกของเมืองเชียงใหม่ส่วนใหญ่เป็นวัดอรัญญิก มีการตั้งถิ่นฐานเบาบาง

นอกจากทักษาที่สัมพันธ์กับผังเมืองแล้ว ยังพบการวางทักษากับวัดสำคัญของเมืองเชียงใหม่ จากการศึกษาของสร้อยดี อ่องสกุล พบว่าในคัมภีร์มหาทักษาของวัดชัยศรีภูมิได้ให้ตำแหน่งวัดเจ็ดยอดหลวงเป็นเกตเมือง หรือศูนย์กลางเมืองเชียงใหม่ โดยคัมภีร์อธิบายว่า เป็นระบบการสร้างวัดสำคัญในเมืองเชียงใหม่ 9 แห่ง โดยให้สอดคล้องกับที่ตั้งชัยภูมิ และความเชื่อเรื่องทิศสำคัญหลัก 4 ทิศและทิศเฉียง 4 ทิศ คือ บูรพา อากเนย์ ทักษิณ หรดี ประจิม พายัพ อุดร และอีสาน ตามคัมภีร์มหาทักษาของวัดชัยศรีภูมิ กำหนดความสำคัญของวัดทั้ง 8 ดังนี้คือ

ทิศตะวันตก	วัดสวนดอก	บวรเมือง
ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ	วัดเจ็ดยอด	อายุเมือง
ทิศเหนือ	วัดเชียงยืน	เดชเมือง
ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ	วัดชัยศรีภูมิ	ศรีเมือง
ทิศตะวันออก	วัดบุพพาราม	มูลเมือง
ทิศตะวันออกเฉียงใต้	วัดชัยมงคล	อุตสาหกรรมเมือง
ทิศใต้	วัดนันทาราม	มนตรีเมือง
ทิศตะวันตกเฉียงใต้	วัดตโปทาราม	กาลกนิเมือง

ความเชื่อเรื่องมหาทักษาของวัดชัยศรีภูมินี้ น่าจะเป็นระบบที่สร้างขึ้นหลังสมัยของพระเจ้าติโลกราช เนื่องด้วยบางวัดเพิ่งถูกสร้างขึ้นมาหลังสมัยพระเจ้าติโลกราช อาทิ วัดตโปทาราม สร้างในสมัยพระยอดเชียงราย พ.ศ. 2036 วัดบุพพาราม สร้างในสมัยพญาแก้ว ใน พ.ศ. 2039 (ชินกาลมาลีปกรณ์, 2510 : 131-35) เป็นต้น

นอกจากพบการใช้ทักษาของเมืองเมืองเชียงใหม่แล้ว ในศิลาของอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว พบการใช้ทักษาที่เมืองเชียงตุง ความเชื่อเรื่องนี้ตรงกับความเชื่อเรื่องทิศทั้งแปดในการสร้างวัดของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นความเชื่อเรื่องระบบจักรวาลของชาวเชียงใหม่ ส่วนเมืองเชียงตุงจากตำนานกล่าวว่า เมื่อฤาษีได้ระบายน้ำออกจากหนองแล้ว ได้บัญชาให้สร้างเมืองโดยให้สร้างประตูเมืองตามทักษาของเมือง ประตูเมืองเชียงตุง จึงสร้างขึ้นตามทิศทั้ง 8 และทิศเบื้องบนเป็นที่สถิตของท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 และเทวดารักษาเมืองเชียงตุง โดยมีใจเมืองเป็นศูนย์กลางของเมือง เมืองเชียงตุงมีกำแพงเมืองเป็นรูปวงกลม เป็นเมืองที่สร้างตามคติความเชื่อเรื่องทักษาเมืองโดย

ทิศตะวันออก	ประตูป่าแดง	บวรเมือง
ทิศตะวันออกเฉียงใต้	ประตูงามฟ้า	อายุเมือง
ทิศใต้	ประตูเชียงลาน	เดชเมือง
ทิศตะวันตกเฉียงใต้	ประตูเจนเมือง(ประตูแสนเมือง)	ศรีเมือง
ทิศตะวันตก	ประตูยางคำ	มูลเมือง
ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ	ประตูหนองเหล็ก	อุตสาหกรรมเมือง
ทิศเหนือ	ประตูหนองผา	มนตรีเมือง
ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ	ประตูยางปิ้ง	กาลกนิเมือง

ปัจจุบันเมืองเชียงตุงมีประตูเมือง 12 ประตู โดย 4 ประตูเมืองเป็นประตูที่สร้างขึ้นใหม่ภายหลัง คือ ประตูน้ำบ่ออ้อย เป็นประตูที่สร้างเพิ่มเพื่อให้ประชาชนออกไปตักน้ำบ่อทิพย์

นอกกำแพงเมือง ประตูมังคละหรือประตูมาน คงสร้างในสมัยพม่าเข้ามาปกครองเมืองเชียงตุง ส่วนประตูไก่ให้และประตูผาหยั่ง เป็นประตูที่สร้างเพิ่มภายหลังเช่นกัน โดยประตูยางปิ้งซึ่งเป็น กาลกิดีเมื่อนั้นชาวเชียงตุงใช้เป็นประตูนำศพออกไปสู่ป่าช้านอกเมืองเชียงตุง เช่นเดียวกับเมือง เชียงใหม่ที่ทิศตะวันตกเฉียงใต้เป็นทิศกาลกิดี มีประตูแสนปรงเป็นประตูนำศพออกไปสู่ป่าช้ามา แต่สมัยโบราณ ทิศที่เป็นกาลกิดีเมืองจึงเป็นทิศที่มีป่าช้าของเมือง (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2538 : 8-10)

ทักษานันเป็นการแสดงความสัมพันธ์ของพื้นที่ตามระบบโหราศาสตร์ของล้านนาโบราณ เอกสารชั้นต้นสมัยพุทธศตวรรษที่ 21 อาทิ ชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานมูลศาสนา หรือ จักกวาฬ ทีปนี ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ จึงนำข้อมูลในส่วนนี้มาอยู่ในส่วนของภาคผนวก ปัจจุบันยังไม่มี การศึกษาอย่างชัดเจนถึงอายุในการวางความรู้เรื่องทักษาในเมืองเชียงใหม่ เมื่อสันนิษฐานจากเอกสารที่ พบเรื่องคัมภีร์มหาทักษาของวัดชัยศรีภูมิ น่าจะเป็นระบบที่สร้างขึ้นหลังสมัยพระเจ้าติโลกราช เนื่องด้วยบางวัดเพิ่งถูกสร้างขึ้นมาหลังสมัยพระเจ้าติโลกราช ประกอบกับความรู้เรื่องทักษานี้ น่า จะมีความเกี่ยวข้องกับโหราศาสตร์ของพม่าในช่วงเข้ามาปกครองเมืองเชียงใหม่ก็เป็นได้

ภาคผนวก ข

เสาอินทขิล

ก่อนการตั้งอาณาจักรล้านนา ในพื้นที่อนุภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แต่เดิมนั้น มีกลุ่มชนต่าง ๆ อาศัยอยู่หลายเผ่าพันธุ์ อาทิ ลัวะหรือละว้า เมงหรือมอญ กระเหรี่ยงหรือยาง และคนไทหรือไต ซึ่งอาศัยอยู่ปะปนกันอยู่ และต่างมีความเชื่อในลัทธิบูชาธรรมชาติและผีบรรพบุรุษคล้าย ๆ กัน ข้อแตกต่างมีเฉพาะจำนวนผี การจัดลำดับชั้นผี จาริตและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี เพราะกลุ่มชนที่ได้ตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งถาวรและมีโครงสร้างทางสังคมอย่างเป็นระบบจะมีผีซึ่งมีหน้าที่ปกป้องรักษาดูแลชุมชนนั้น ๆ โดยในกลุ่มชนดั้งเดิมทั้งหมด ชาวลัวะเป็นผู้ที่ยึดมั่นในความเชื่อเรื่องผีมากกว่ากลุ่มอื่น จนมีคำเปรียบเทียบกับว่า กระเหรี่ยงเอาผีใส่แปม ไทยเอาผีใส่ก๊อก ลัวะเอาผีใส่ถุงย่าม หมายถึง กระเหรี่ยงเอาผีใส่แปม ซึ่งเป็นภาชนะไม้ไผ่สานตาถี่ ผีกระโดดออกได้บ้างจึงเหลือกลับบ้านไม่มากนัก ส่วนคนไทยเอาผีใส่ก๊อก ซึ่งเป็นกระบุงสานตาห่าง ผีจึงหล่นหายเหลืออยู่น้อยที่สุด ลัวะนั้นเอาผีใส่ถุงย่ามแล้วผูกปากถุงผีจึงเล็ดลอดออกมาไม่ได้ คำกล่าวนี้แสดงว่า ลัวะเลี้ยงผีมากที่สุด คือมากกว่ากระเหรี่ยงและไทย (สรวิศ อ่องสกุล, 2543 :15)

ชาวลัวะนั้น จะมีการบูชาผีที่คอยปกป้องรักษาชุมชนด้วยการฆ่าควายทุกปี และเสาที่ผูกควายเพื่อทำพิธีกรรมนี้เรียกว่า เสาสะกาง คือเสามัดควายเพื่อไว้ฆ่าเลี้ยงผี ซึ่งจะปักอยู่บริเวณกลางชุมชน การฆ่าควายนั่นจะไม่กระทำกันบ่อย ๆ และไม่กระทำในบ้านแต่เป็นพิธีกรรมชุมชน เสาสะกางจึงเป็นเสาศักดิ์สิทธิ์ของชาวลัวะ และเสาสะกางของชาวลัวะคือหลักฐานของความเชื่อดั้งเดิมเรื่องการนับถือผีที่ยังหลงเหลือถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถถือได้ว่าเสาสะกางคือเสาหลักสำคัญของชุมชน และหากเสาสะกางเป็นหลักของชุมชนลัวะ เสาอินทขิลซึ่งมีหลักฐานเอกสารว่าเป็นของพวกลัวะก็น่าจะมีที่มาจากเสาสะกาง

เสาอินทขิลมีความสำคัญชัดเจนขึ้นในช่วงเวลาฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ในสมัยพระเจ้ากาวิละ พระองค์ได้ก่อรูปปั้นกุมภภัณฑ์สองตน สร้างเสาอินทขิลขึ้นใหม่เป็นเสาปูน มีพระพุทธรูปและบุษบกประดิษฐานอยู่บนยอดเสา ทั้งหมดประดิษฐานอยู่ในวิหารจตุรมุขแบบล้านนา มุงด้วยแป้นเกล็ด มีรูปปั้นกุมภภัณฑ์สองตนยืนอารักขา วิหารอินทขิลหรือหออินทขิลนี้ ปัจจุบันตั้งอยู่หน้าวิหารหลวงของวัดเจติยหลวง เมืองเชียงใหม่

เสาอินทขิลเป็นคติอีกประการที่ถูกนับรวมอยู่ในศูนย์กลางของระบบจักรวาลเมืองเชียงใหม่ เนื่องด้วยเสาอินทขิลเป็นความเชื่อเรื่องจักรวาลที่เป็นแบบพื้นเมือง โดยรูปแบบสัญลักษณ์ในคติจักรวาลในระยะแรกอาจเป็นเสาหิน หรือเสาไม้ หรือภูเขา ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ของวิญญานบรรพบุรุษ ลักษณะของเสาที่ตั้งตรงจากพื้นดินและพุ่งสู่ท้องฟ้า เป็นสัญลักษณ์ที่เชื่อมต่อกันระหว่างโลกมนุษย์กับสวรรค์ อินทขิลยังเป็นสัญลักษณ์ของความศักดิ์สิทธิ์ที่มีฤทธิ์คุ้มครองเมืองและดลบันดาลความอุดมสมบูรณ์ ทำให้มีประเพณีบูชาอินทขิลใส่ขันดอกในช่วงต้นฤดูทำนาเป็นประจำทุกปี น่าสังเกตว่าจารีตนี้จะเริ่มต้นก่อนประเพณีอื่น สะท้อนความสำคัญของอินทขิลในฐานะของประธานความเชื่อดั้งเดิม ดังนั้นการย้ายเสาอินทขิลมาไว้ร่วมกับพระเจดีย์หลวง จึงสามารถทำให้เกิดความสำคัญของพื้นที่เจดีย์หลวงร่วมด้วย (สรวิศดี อ่องสกุล, 2543 : 104)

จากหลักฐานที่พบในตำนานเสาอินทขิลกล่าวว่า เจ้ารสีไปขอกับพระอินทร์ พระอินทร์ประทานให้ โดยมีกุมภกันท์ 2 ตนใส่แฉกเหล็กหามลงมาจากฟ้า แล้วให้กุมภกันท์ 2 ตนนั้น ทำหน้าที่รักษาเสาและให้มีการบูชาอินทขิลพร้อมเลี้ยงกุมภกันท์ทั้งสองเป็นประจำ จะทำให้บ้านเมืองรอดพ้นจากอันตรายและประสบแต่ความมั่งมีอุดมสมบูรณ์ (ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม, 2537 : 16) ตำนานยังกล่าวว่า ในภายหลังมีการกระทำไม่ดี ลบหลู่คูหมีนไม่เลี้ยงดูกุมภกันท์ กุมภกันท์ทั้งสองจึงได้นำเสาอินทขิลกลับไปไว้บนสวรรค์ ทำให้ต้องไปขออินทขิลกับพระอินทร์อีกครั้ง คราวนี้พระอินทร์สั่งมายังมหาเถรว่าให้ชาวเมืองหล่ออ่างขาง 5 ลูก ขุดดินลงไป 8 ศอก วางอ่าง 5 ลูกลงไปซ้อนกัน แล้วเอาทองมาหล่อรูปคน 101 ภาษาพร้อมสัตว์หลายชนิดนำใส่อ่าง นำดินและอิฐมาปิดด้านบน แล้วให้หล่อเสาอินทขิลด้วยดินและอิฐวางตั้งไว้ข้างบน และให้แบ่งรูปกุมภกันท์ 2 ตน (ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม, 2537 : 18-19)

ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม ยังได้กล่าวถึงตำแหน่งของเสาอินทขิล ในคำบูชาเสาอินทขิลว่า “เจ้ารสีกับทั้งกุมภกันท์ 6 ตน ก็พากันเอาเสาอินทขิลเข้าใส่ในอ่างขางแล้ว ก็เอารูปทั้งมวลใส่แอมแวนเสาอินทขิลนั้น ขึ้นหื้อเต็มแล้วเสาอินทขิลนั้นมีผิวพรรณอันงาม ทรงสัณฐานเป็นตั้งไข่นกจันนั้นแล กุมภกันท์ทั้งสองก็เอาเสาอินทขิลลงมาไว้ที่วัดโชติการามเชียงใหม่ เอาไว้ที่หน้าพระวิหารหลวง ริมเค้าไม้ยางหลวงนั้นแล...” (ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม, 2537 : 21) ซึ่งวัดโชติการามนั้นคือตำแหน่งก่อนการสร้างกุหลวงหรือพระเจดีย์หลวงนั่นเอง ซึ่งหลักฐานนี้ยังไม่สามารถอ้างอิงได้ชัดเจน เพราะไม่มีการกล่าวถึงในตำนานอื่น จึงเป็นสิ่งที่ต้องศึกษาหาหลักฐานมาสนับสนุนต่อไป และในตำนานเชียงใหม่ปางเดิมยังกล่าวถึง เรื่องการย้ายกุมภกันท์ในสมัยพระเจ้าติโลกราชที่ทรงโปรดให้หมื่นด้ามพร้าดต “วีตรูปกุมภกันท์สองตนนั้นเสียแล้วย้ายกุมภกันท์สองตนนั้นไปแบ่งยังหน้าวัดเจดีย์หลวง” (ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม, 2537 : 35)

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวถึงเรื่องเสาอินทิลสมัยพระเจ้ากาวิละว่า "ถึงเดือน 7 ออก 11 ค่ำ วัน 7 ได้ก่อรูปช้างเผือกสองตัวไว้ทางหัวเวียง ตัวเบนหน้าไปหนเหนือชื่อปราบจักรวาท ตัวเบนหน้าไปวันตกชื่อปราบเมืองมารยักษ์ แล้วก่อรูปกุมภกันท์ 2 ตน ไว้หน้าวัดโชติการาม และก่อรูปพระสุเทวรสีไนที่ใกล้วัดตกแห่งหลอินทิล ในสักราชเดียวนั้นแล..." (ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, 2543 : 168) และ พงศาวดารโยนก ก็กล่าวว่า "วันเสาร์ เดือน 7 ขึ้น 11 ค่ำ ก่อรูปช้างเผือกคู่หนึ่งไว้ทางหัวเวียงนอกประตูช้างเผือก และก่อรูปกุมภกันท์ 1 คู่ รูปฤษี 1 ตน ไว้ ณ วัดเจดีย์หลวงกลางนคร" (พงศาวดารโยนก, 2507 : 464)

เอกสารที่สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในช่วงเวลาพุทธศตวรรษที่ 21 คือ นิราศหริภุญชัย เป็นนิราศที่แต่งในปีเม็งเป่าเพราะมีหลักฐานว่ากล่าวถึงพระแก้วมรกตอยู่ที่วัดเจดีย์หลวง ซึ่งพระแก้วมรกตนั้นประดิษฐานที่วัดเจดีย์หลวงระหว่าง พ.ศ. 2011-2091 ในระหว่างนี้มีปีเม็งเป่าปีเดียวคือ พ.ศ. 2060 (ประเสริฐ ณ นคร, 2516 : [12]) พบในโคลงบทที่ 18 ได้กล่าวถึงรูปยักษ์กุมภกันท์คู่ เป็นช่วงที่นิราศกล่าวถึงการเดินทางผ่านวัดเจดีย์หลวง ไหว้พระอัฐสารส ไหว้พระแก้วมรกต และรูปยักษ์กุมภกันท์คู่ (ประเสริฐ ณ นคร, 2516 : 14) จากหลักฐานเอกสารที่พบ ทำให้สันนิษฐานว่ารูปยักษ์กุมภกันท์คู่ที่วัดเจดีย์หลวงอาจจะมีมาแต่เดิม และเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวเชียงใหม่ในสมัยนั้นให้ความเคารพนับถือ ส่วนเสาอินทิลมีประวัติการกล่าวถึงในพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมา ไม่พบการกล่าวถึงในเอกสารชั้นต้นที่แต่งในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 หรือก่อนหน้านั้น ทำให้ไม่สามารถสรุปถึงอายุที่แท้จริงของเสาอินทิลได้อย่างชัดเจน

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นางสาวกรรณก รัตนวราภรณ์

วัน/เดือน/ปีเกิด 30 ธันวาคม 2511

สถานที่เกิด จังหวัดกรุงเทพฯ

ประวัติการศึกษา ศิลปบัณฑิต
คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2534